

PRIVAATRECHTSGESCHIEDENIS

DIRK HEIRBAUT

PRIVAATRECHTSGESCHIEDENIS

VAN DE ROMEINEN TOT
HET BELGISCH BURGERLIJK WETBOEK

ACADEMIA
PRESS

WOORD VOORAF

Bij het schrijven van dit boek kon ik rekenen op de ‘raad en daad’ van enkele vrienden en collega’s. Hun namen mogen hier dan ook niet onvermeld blijven. Vooreerst wil ik mijn dank betuigen aan wijlen Raoul Van Caenegem, mijn leermeester en grote voorbeeld. Dit boek is anders opgevat dan zijn *Geschiedkundige inleiding tot het privaatrecht*, maar dat heeft hem er niet van weerhouden me aan te moedigen andere paden te betreden. Daniel Lambrecht, mijn voorganger als docent privaatrechts-geschiedenis te Gent, verdient al evenzeer mijn dank. Vele jaren lang heb ik als zijn assistent met hem kunnen discussiëren over de geschiedenis van ons privaatrecht. Dit boek is, als uitloper van die discussies, ook een deel zijn werk. Een derde grote figuur wiens schaduw in dit boek rondwaart, is Philippe Godding. Zijn *Le droit privé dans les Pays-Bas méridionaux du 12e au 18e siècle* heeft ervoor gezorgd dat een geschiedenis van het privaatrecht in België meer kan zijn dan een studie van alleen maar het externe recht of het Romeins recht. Mijn opvattingen over dat laatste zijn zeer sterk beïnvloed door Robert Feenstra en vooral door Laurent Waelkens. Ik volg misschien niet altijd diens soms zeer radicale en afwijkende ideeën over het Romeins recht, maar ze zetten me wel aan het denken. Dat geldt ook voor de geschriften van Reinhard Zimmermann, een andere grote geleerde aan wie ik schatplichtig ben.

Mijn denken over het privaatrecht is uiteraard ook beïnvloed door mijn vroegere professoren aan de rechtsfaculteit te Gent: Hubert Bocken, Christiaan De Wulf, Christian Engels, Johan Gerlo, Johan Erauw en Marcel Storme. Onder de overige collega’s die mijn dank verdienen mag ik zeker volgende namen niet onvermeld laten: Dirk Van den Auweele, Chris Coppens, Dave De ruyscher, Monique Van Melkebeek, Gerd Verschelden, Ignace Claeys, Joke Baeck, Frederik Peeraer en Alain Wijffels. Ook wijlen Theo Veen en Gustaaf Baeteman ben ik zeer erkentelijk.

Gerard Sinnaeve heeft het manuscript nageplozen op taal- en schrijffouten en daarvoor kan hij niet genoeg bedankt worden. Tot slot wil ik hier ook nog de twee andere Gentse professoren in de rechtsgeschiedenis, Georges Martyn en Rik Opsommer, in de bloemetjes zetten. Hun steun,

aanmoediging en vriendschap hebben ervoor gezorgd dat dit boek op tijd klaar geraakt is. Dat geldt ook voor mijn medewerkers en oud-medewerkers in het Gentse Rechtshistorisch Instituut, Bruno Debaenst, Frederik Dhondt, Stefan Huygebaert, Sebastian Vandenbogaerde, Maarten Vankeersbilck, Mathias Van der Haegen, Filip Batselé, Niels Fieremans, Pieterjan Schepens, Jasper Van de Woestijne, Falco Van der Schueren en Florenz Volkaert. Bijzondere dank ben ik verschuldigd aan Kaat Cappelle en Ramses Delafontaine die mijn handboek gebruiken in hun lessen en mij vanuit die ervaring nieuwe perspectieven boden. *Last but not least*, past het hier ook mijn waardering uit te drukken voor al het werk van onze secretaresse Karin Pensaert.

Dit boek heeft een andere titel gekregen dan zijn voorgangers. Het beginpunt ligt nog steeds in het antieke Rome. Het eindpunt is het nieuwe wetboek van privaatrecht. Officieel draagt dit echter niet als naam ‘Nieuw Burgerlijk Wetboek’. Het is gewoon het ‘Burgerlijk Wetboek’. Dat kan in dit boek leiden tot verwarring met het Burgerlijk Wetboek van 1804. Ik verkies daarom de naam ‘Belgisch Burgerlijk Wetboek’. Dat maakt meteen ook duidelijk dat het hier gaat om het eerste burgerlijk wetboek dat de Belgische juristen zelf gemaakt hebben. Daardoor kan dit wetboek ook gelden als een teken dat het Belgisch privaatrecht eindelijk op eigen benen kan staan.

Hamme, 5 augustus 2022
Dirk Heirbaut

Inhoudstafel

WOORD VOORAF.....	5
INHOUDSTAFEL.....	7
INLEIDING	33
A. Wat wordt bestudeerd in de privaatrechtsgeschiedenis?	35
B. Verantwoording van de studie van de rechtsgeschiedenis.....	39
1. Extern recht	39
2. Intern recht	39
3. Algemeen.....	40
C. Hoe rechtsgeschiedenis bestuderen?.....	40

EERSTE DEEL: EXTERN RECHT

I. DE PERIODISERING VAN DE RECHTSGESCHIEDENIS.....	45
II. DE OUDROMEINSE PERIODE (753 - CA. 250 V.C.).....	49
A. Rome is nog primitief.....	49
B. Instellingen	49
1. In de koningstijd (tot 510 v.C.)	49
2. Na 510: de republiek	49
a. De senaat.....	50
b. De volksvergaderingen.....	50
c. De magistraten.....	50

C. Rechtsbronnen	51
1. De gewoonte: de <i>mos maiorum</i> (gewoonte van de voorouders)	51
2. De wet.....	51
a. De Wet der Twaalf Tafelen	51
b. Andere wetgeving.....	51
3. Andere bronnen van recht	52
D. Procedure	52
1. Vroegste fase	52
2. <i>Legis actio</i>	52
III. DE VOORKLASSIEKE PERIODE (VAN CA. 250 V.C. TOT HET JAAR NUL)	55
A. Rome groeit uit tot een wereldrijk.....	55
B. Rechtsbronnen	55
1. De gewoonte.....	56
2. De wetgeving.....	56
3. Het magistratenrecht	56
a. Onderscheiden van <i>ius civile</i> en <i>ius honorarium</i>	57
b. Onderscheiden van <i>ius civile</i> en <i>ius gentium</i>	57
c. De verschillende <i>actiones</i>	58
d. Aandacht voor het praktische element van het recht.....	59
4. Het juristenrecht	59
C. Procedure	60
1. Overleven van de <i>legis actio</i>	60
2. De <i>formula</i>	60
a. Ontstaan	60
b. Verloop van de <i>formula</i> -procedure	60
b.1. Vóór het proces	60
b.2. Het proces.....	61
b.3. De fase voor de magistraat	61
- Het opstellen van de <i>formula</i>	62
- De <i>litis contestatio</i>	63
b.4. De fase voor de rechter.....	63
- Bewijslast	63
- Betekenis van de veroordeling	64

b.5. Na de procedure: de tenuitvoerlegging van het vonnis 64

IV. DE KLASSIEKE PERIODE (VAN HET JAAR NUL TOT CA. 250)..... 65

A. Rome wordt een keizerrijk 65

B. Rechtsbronnen 65

1. De gewoonte..... 65
2. De wetgeving van de volksvergaderingen en de senaatsbesluiten .. 66
3. Het magistratenrecht 66
4. Het keizersrecht..... 66
5. Het juristenrecht 67

C. Procedure 68

1. De *formula*-procedure 68
2. De *cognitio extraordinaria* 69
  - a. Ontstaan..... 69
  - b. Verloop procedure..... 69
  - c. Tenuitvoerlegging van het vonnis 70

V. DE NAKLASSIEKE PERIODE (VAN CA. 250 TOT JUSTINIANUS (527)) 71

A. Rome in crisis..... 71

B. Rechtsbronnen 72

1. Magistratenrecht en wetgeving van de volksvergaderingen 72
2. De gewoonte..... 72
3. Het juristenrecht 72
4. Het keizersrecht..... 73
  - a. Orde in het *ius*: de citeerwet..... 73
  - b. Orde in de *leges*: de *Codex Theodosianus* 74

C. Procedure 74

1. Verdwijnen van de *formula*-procedure 74
2. De omvorming van de *cognitio*-procedure: het libelproces 74
3. Van het libelproces naar onze procedure 75

VI. JUSTINIANUS (527-565)	77
A. Keizer Justinianus	77
B. Het <i>Corpus iuris civilis</i>	77
1. Codex Justinianus.....	77
2. De Digesten	78
3. De Instituten	78
4. De Novellen.....	79
5. Citeerwijzen en onderverdelingen van de delen van het <i>Corpus iuris civilis</i>	79
6. Het <i>Corpus iuris civilis</i> : een flop	80
VII. DE COSTUMIERE PERIODE (VAN 476 TOT CA. 1100)	81
A. Het achterlijke West-Europa	81
B. De triomf van de gewoonte en van het lokale/regionale recht.....	81
1. De verbrokkeling van het recht na de Germaanse invallen.....	81
a. Het Romeins recht als gewoonterecht van de overwonnen Romeinse bevolking	81
b. De stammenrechten van de Germaanse veroveraars	82
c. De personaliteit van het recht	84
2. De Karolingische mislukking.....	84
a. De wetgeving	84
b. Het ontbreken van rechtsgeleerden	85
3. De triomf van de lokale/regionale gewoonte na het uiteenvallen van het Karolingische rijk.....	85
a. Politieke verbrokkeling en territorialiteitsprincipe.....	85
b. Gewoonterecht.....	87
4. De bijzondere positie van het kerkelijk recht en van Engeland	88
a. Het kerkelijk recht	88
b. Engeland.....	88
VIII. HET <i>IUS COMMUNE</i> (CA. 1100 TOT CA. 1800).....	89
A. Een breuk omstreeks 1100	89
1. De herontdekking van het <i>Corpus iuris civilis</i>	89
2. De opkomst van de universiteiten	91

B. Het Europees recht van de rechtsgeleerden:
het *ius commune* 93

- 1. Glossatoren..... 94
- 2. Commentatoren 97
- 3. Humanisten..... 99
- 4. De impact van het *ius commune* op de kerk:
het Romano-canoniek recht 101
  - a. Het *Decretum Gratiani* 101
  - b. De decretalen van Gregorius IX..... 102
  - c. Latere verzamelingen..... 102
  - d. Het *Corpus iuris canonici* 102
  - e. Studie van het canoniek recht..... 103
  - f. Wisselwerking tussen Romeins en Romano-canoniek recht 103
    - f.1. Invloed Romeins recht op Romano-canoniek recht 103
    - f.2. Invloed Romano-canoniek recht op Romeins recht en de
algemene ontwikkeling van het Europees recht 104

**C. De confrontatie tussen het *ius commune* en het lokale/regionale
gewoonterecht..... 105**

- 1. De verspreiding van het Romeins recht 105
  - a. De mediterrane wereld: renaissance van het Romeins recht 106
    - a.1. Italië..... 106
    - a.2. Zuid-Frankrijk..... 106
    - a.3. Spanje en Portugal..... 107
  - b. De landen met massale receptie van het Romeins recht 107
    - b.1. Duitse Rijk: de *Rezeption* 107
    - b.2. Schotland 107
    - b.3. Verenigde Provinciën 108
  - c. De *pays de droit coutumier* 108
    - c.1. Noord-Frankrijk..... 108
    - c.2. Zuidelijke Nederlanden 109
  - d. De buitenstaanders 109
    - d.1. Zwitserland..... 109
    - d.2. Engeland..... 109
  - e. De periferie 109
- 2. Verklaringen voor het terreinverlies van het gewoonterecht 110
  - a. Eigen kwaliteiten van het Romeins recht 110
  - b. De steun van de machthebbers 110
    - b.1. De Roomse keizer/Duitse koning..... 111
    - b.2. De paus 111

b.3. Andere vorsten	111
b.4. De steden	112
c. De voorkeuren van de juristen.....	112
d. De noden van nieuwe maatschappelijke groepen.....	113
e. De zwakheid van het gewoonterecht	113
3. De eerste reactie op het <i>ius commune</i> : zelfstandig verbeteren (12de tot 15de eeuw)	113
a. Tendens tot eenmaking.....	114
b. Tendens tot verwetenschappelijking	114
c. Tendens tot verschriftelijking.....	114
4. De alliantie tussen gewoonterecht en <i>ius commune</i> : de ‘praktische rechtsleer’ (16de tot 18de eeuw)	117
a. Frankrijk	118
b. Zuidelijke Nederlanden	119
c. Verenigde Provinciën	120
d. Duitsland: <i>usus modernus (Pandectarum)</i>	120
e. Elders in Europa	120
5. De bolwerken van het gewoonterecht	121
a. Het feodale recht.....	121
b. Het Engelse <i>common law</i>	122
b.1. De oorsprong van het <i>common law</i> : continentaal gewoonterecht	122
b.2. De vroege invloed van het Romeins recht en de vroege ontwikkeling van rechtsboeken	123
b.3. <i>Equity</i> en het geleerde recht	123
b.4. Andere continentale invloeden.....	124
b.5. Conclusie	124
c. De <i>lex mercatoria</i>	126

**IX. TRIOMF EN MISLUKKING VAN DE VERLICHTING:
HET *VERNUNFTRECHT* (CA. 1800)..... 127**

A. De Verlichting 127

B. De Verlichting en het recht 128

**C. De geleidelijke terugkeer van de wetgeving in
West-Europa .....** 129

    1. Het uitgangspunt: oud recht, goed recht..... 129

2. De pauselijke revolutie van de elfde eeuw.....	129
3. De geleidelijke opkomst van de wetgeving in het wereldlijke recht vóór de doorbraak van het absolutisme	129
4. De doorbraak van het absolutisme	130
a. Frankrijk	130
a.1. De grote ordonnanties van de vijftiende, zestiende en begin zeventiende eeuw.....	131
a.2. De ordonnanties van Colbert	131
a.3. De ordonnanties van kanselier Daguesseau.....	131
b. De Zuidelijke Nederlanden	132
D. De ontwikkeling van het <i>Vernunftrecht</i>.....	132
1. De Spaanse neoscholastiek.....	133
2. Hugo Grotius (De Groot): van natuurrecht naar <i>Vernunftrecht</i>	134
3. Het eigenlijke <i>Vernunftrecht</i>	135
4. Het <i>Vernunftrecht</i> en het <i>ius commune</i>	136
E. De zelfmoord van het <i>Vernunftrecht</i>: de codificatie	137
1. Het begrip codificatie	137
2. De Scandinavische codificaties.....	139
3. De Duitse en Oostenrijkse codificaties	139
4. De Franse <i>Code civil</i> van 1804	140
a. Ontstaan	140
b. Bronnen	142
c. Impact	143
c.1. In Frankrijk	143
c.2. In België.....	143
c.3. In andere landen.....	145
d. De <i>Code civil</i> : een evaluatie.....	145
5. De codificatie en de nationalisering van het Europees recht	146
6. Engeland: de grote afwezigte	147
X. HET NATIONAAL RECHT (19DE EN 20STE EEUW).....	149
A. De ‘verkaveling’ van het recht in Europa en in de wereld	149
B. Het overleven van het <i>ius commune</i> in Duitsland.....	149
1. Het ontbreken van een algemeen-Duitse codificatie.....	149
2. De historische school van von Savigny.....	150

3. De Pandektistiek.....	151
a. Romanistiek.....	151
b. Pandektistiek.....	151
c. Germanistiek.....	152
4. Kritiek op de Pandektistiek: de <i>Interessenjurisprudenz</i>	153
C. Frankrijk na de codificatie.....	153
1. De <i>école romaniste</i>	154
2. De ‘eerste exegetische school’	154
a. Ontstaan en benaming	154
b. Werkwijze	154
c. Grote figuren.....	155
3. De ‘tweede exegetische school’	156
4. De evoluties in België	156
D. Engeland.....	157
E. Het recht in Duitsland, Frankrijk en Engeland: gemeenschappelijke elementen	158
F. 1900: het Duitse <i>Bürgerliche Gesetzbuch</i>: het definitieve einde van het <i>ius commune</i>	158
1. Ontstaan en bronnen.....	158
2. Kwaliteiten en gebreken.....	159
3. Invloed.....	160
4. Het <i>Bürgerliche Gesetzbuch</i> : het einde van een tijdperk.....	161
G. Het Europees recht in de twintigste eeuw	161
XI. DE EENENTWINTIGSTE EEUW: RECHTSPLURALISME.....	165
A. Van nationaal recht naar rechtspluralisme	165
B. De opkomst van het niet-Europees recht (1): het Amerikaanse recht	166
1. Het Amerikaanse recht vóór het einde van de negentiende eeuw .	166
2. <i>Sociological jurisprudence</i>	167
3. <i>Legal realism</i>	167
4. De triomf van de nieuwe richtingen	167

5. Nieuwe kritieken: een terugkeer van oude opvattingen?	168
6. Invloed op Europa en de V.S. zelf.....	168
C. De opkomst van het niet-Europees recht (2): het niet-Westerse recht	169
1. Het toenemende belang van het niet-Westerse recht	169
2. Het probleem van de niet-Westerse rechtsgeschiedenis	170
D. In Europa (1): een nieuw <i>ius commune</i> in wording	171
1. Een roep naar een nieuw gemeenschappelijk recht voor Europa door de Europese eenmaking.....	172
2. Re-europeanisering door de wetgever: de <i>fata morgana</i> van één Europees Burgerlijk Wetboek	172
a. Recente codificaties: Italië en Portugal	173
b. Recente codificaties: Nederland.....	173
c. Het Nederlands Burgerlijk Wetboek: uitgangspunt voor of argument tegen een nieuwe codificatie?	173
d. Bezwaren tegen Europese eenmaking door codificatie.....	174
3. Re-europeanisering door de rechtsleer: het Europees privaatrecht.....	174
4. Een werk van lange adem?	176
E. In Europa (2): de terugkeer van het regionale recht, het Belgische voorbeeld.....	178
1. De verfransing na 1830	178
2. De vernederlandsing vanaf 1873.....	180
3. De gevolgen van de vernederlandsing.....	180
4. De gevolgen van de regionalisering	181
F. In Europa (3): de hercodificatie van het nationaal recht.....	181
1. Hercodificatie als reactie op europeanisering	181
2. De hercodificatie in België.....	182
a. Het hercodificatieplan van minister Geens.....	182
b. De werkwijze van de Belgische hercodificatie	183
c. Een vlotte vooruitgang.....	185
d. Een droom voor de toekomst: een eengemaakt wetboek	187
G. De rechtsvergelijking en de nieuwe evoluties	187

TWEEDE DEEL: INTERN RECHT

I. PERSONEN- EN FAMILIERECHT	191
A. Basisbegrippen bij de studie van het personen- en familierecht	192
B. De rechtsbekwaamheid	193
1. Vrijheid, slavernij en horigheid	194
a. De slavernij bij de Romeinen	194
b. De horigheid van de Middeleeuwen.....	194
c. Onvrijheid vandaag.....	195
2. Vreemdelingen en inboorlingen	195
a. Bij de Romeinen	195
b. Na de Romeinen	196
b.1. Een complex vreemdelingenbegrip	196
b.2. Bepaling van de staat van inboorling of vreemdeling	197
b.3. De verkrijging van het burgerschap	198
b.4. De discriminatie van vreemdelingen	199
- Burgerlijk recht	199
- Procesrecht	200
- Arbeidsrecht en socialezekerheidsrecht	200
- Strafrecht	201
- Publiekrecht	201
3. Geprivilegieerden	202
C. De handelingsonbekwaamheid	203
1. De vrouw	204
a. Inleiding.....	204
b. De ongehuwde vrouw.....	205
b.1. Het Romeins recht	205
b.2. Het Germaanse recht en de vroege Middeleeuwen	205
b.3. De late Middeleeuwen en de Moderne Tijden	205
- De vereiste van bijstand door een voogd	205
- Het <i>Senatusconsultum Velleianum</i>	206
b.4. De Franse Revolutie	207
c. De gehuwde vrouw	207
c.1. De Romeinen	207

c.2. Van de Germanen tot het Burgerlijk Wetboek van 1804 ...	207
- De maritale macht	207
- De 'onbekwaamheid' van de vrouw.....	208
- De macht over de kinderen en de goederen van het huwelijk.....	209
c.3. Van het Burgerlijk Wetboek van 1804 naar gelijkberechtigting in 1976?	209
c.4. Conclusie	212
c.5. Een nieuwe uitdaging: de genderbinariteit overstijgen	212
2. Het kind	213
a. Handelingsonbekwaamheid	213
a.1. Het Romeins recht	213
a.2. Het oude recht.....	214
a.3. Het Burgerlijk Wetboek van 1804.....	214
b. Afstamming	215
b.1. Bij de Romeinen.....	215
b.2. De Middeleeuwen en de Moderne Tijden.....	216
- Welke kinderen zijn wettig?	216
- De legitimatie van bastaarden	216
- De gevolgen van de natuurlijke afstamming.....	217
b.3. De Franse Revolutie en het Burgerlijk Wetboek van 1804: voortgang en achteruitgang	218
b.4. Het arrest Marckx en de latere wetgeving.....	218
b.5. De toekomst.....	219
b.6. Adoptie	219
c. Van vaderlijke macht naar ouderlijk gezag	221
c.1. De <i>patria potestas</i> bij de Romeinen	221
- Het begrip <i>patria potestas</i>	221
- Inhoud van de <i>patria potestas</i>	222
c.2. De Middeleeuwen en de Moderne Tijden: vaderlijke en ouderlijke macht.....	224
- Wie oefent de macht uit?	224
- Omvang van de macht.....	224
c.3. Het Burgerlijk Wetboek van 1804: alleen vaderlijke macht	225
c.4. Van vaderlijke macht naar ouderlijk gezag	225
c.5. De toekomst: de toenemende bevoogding van het ouderlijk gezag.....	225

d. Voogdij.....	226
d.1. Voogdij bij de Romeinen	226
d.2. De Romeinse curatele.....	228
d.3. De voogdij na de Romeinen	229
d.4. De feodale voogdij	229
- Heerlijke feodale voogdij.....	229
- Familiale feodale voogdij.....	230
d.5. De gemene voogdij.....	230
d.6. De houdenisse.....	231
d.7. De voogdij in het Burgerlijk Wetboek van 1804	231
d.8. De voogdijwet van 2001.....	232
D. De rechtspersoon	232
1. Rechtspersonen in het Romeins recht	233
a. Corporaties	233
b. Stichtingen.....	234
2. Ontstaan van de rechtspersoonsgedachte	234
E. De familie.....	236
1. Bepaling van de verwantschap	237
a. Verwantschap in het verleden	237
b. Systemen om de mate van bloedverwantschap te bepalen.....	237
b.1. Romeinse en hedendaagse gradentelling.....	238
b.2. Canonieke gradentelling.....	238
b.3. Germaanse systemen	238
b.4. Belang van de verschillende systemen	239
2. Evolutie en belang van de familiale structuren	239
a. De Romeinen	239
b. De vroegste Germaanse structuren.....	239
c. De vroege Middeleeuwen.....	240
d. Een breuk omstreeks het jaar 1000.....	240
e. Verdere evolutie tot de Franse Revolutie	241
f. De Franse Revolutie en het Burgerlijk Wetboek van 1804	241
3. De naam en de familie.....	241
F. Het huwelijk	242
1. Het huwelijk bij de Romeinen.....	243
2. Het huwelijk bij de Germanen	243
3. Het kerkelijk huwelijk.....	244
a. Opkomst en doorbraak van het kerkelijk huwelijk.....	244

---

b. De kerkelijke huwelijksleer vóór het concilie van Trente	245
b.1. De huwelijksluiting.....	245
b.2. De grondvereisten voor een huwelijk.....	246
b.3. Het zwakke punt: de vormvereisten voor het huwelijk	247
b.4. De dispensatie	248
c. De kerkelijke huwelijksleer vanaf het concilie van Trente	248
4. Het verzet van de familie en de overheid tegen het kerkelijk huwelijk.....	249
a. Het strafrecht	249
a.1. Vrouwenroof.....	250
a.2. Verleiding	250
b. Erfrechtelijke maatregelen	250
c. De overheidstussenkomst bij het huwelijk	250
d. Het huwelijk van de vrouwelijke vazal	251
5. De invoering van het burgerlijk huwelijk: de triomf van familie en overheid	251
a. De wetgeving van Jozef II op het huwelijk: een eerste stap naar de secularisering van het huwelijk	251
b. De Franse Revolutie: de definitieve secularisering van het huwelijk.....	252
c. Het Burgerlijk Wetboek van 1804: de triomf van de familie	252
6. De geleidelijke terugkeer van de vrijheid van huwelijk na 1804..	253
7. Het homohuwelijk: een radicale breuk met het kerkelijke verleden in 2003	254
8. De toekomst van het huwelijk	254
G. De echtscheiding	255
1. Het Romeins recht.....	255
2. De vroege Middeleeuwen.....	255
3. De kerk	256
a. Het vroege Christendom.....	256
b. De middeleeuwse kerk	256
b.1. De triomf van de onontbindbaarheid van het huwelijk	256
b.2. De omzeiling van het echtscheidingsverbod	257
b.3. De scheiding van tafel en bed en de scheiding van goederen: substituten voor de echtscheiding.....	258
4. De terugkeer van de echtscheiding dankzij het burgerlijk huwelijk.....	259
a. Het edict van Jozef II uit 1784: nog geen echtscheiding	259
b. De Franse Revolutie: de promotie van de echtscheiding	259

c. Het Burgerlijk Wetboek van 1804: de conservatieve tegenreactie.....	260
d. De geleidelijke versoepeling van het Burgerlijk Wetboek van 1804	261
II. ZAKENRECHT.....	263
A. Inleidende begrippen.....	263
1. Basisbegrippen van het hedendaagse zakenrecht.....	263
2. Verschillen tussen het hedendaagse en het Romeinse recht	265
3. Van <i>actiones (in rem)</i> naar (zakelijke) rechten.....	267
B. Soorten van zaken.....	268
1. Zaken in de handel - zaken buiten de handel	268
2. <i>Res Mancipi</i> - <i>res nec Mancipi</i>	269
3. Roerend - onroerend.....	269
4. Vervangbaar - niet-vervangbaar	270
5. Verbruikbaar - niet-verbruikbaar.....	271
6. Hoofdzaken - bijzaken - delen.....	271
7. Vruchten	271
C. Eigendom, bezit en detentie.....	272
1. Inleiding.....	272
2. De ontwikkeling van <i>dominium</i> en <i>possessio</i> in het Romeins recht.....	272
a. Het oudste Romeins recht: <i>usus</i> tegenover feit	272
b. De <i>usus</i> geraakt op de achtergrond door de opkomst van de begrippen <i>possessio</i> en <i>dominium</i>	273
b.1. Het begrip <i>dominium</i>	273
b.2. Het begrip <i>possessio</i>	273
c. <i>Possessio</i> , <i>dominium</i> en detentie	274
3. <i>Dominium</i> en <i>possessio</i> in het Romeins recht vergeleken met eigendom en bezit in het hedendaagse recht	275
a. <i>Dominium</i>	275
b. <i>Possessio</i>	277
4. De evolutie van het Romeinsrechtelijke <i>dominium</i> en de <i>possessio</i> naar de hedendaagse eigendom en bezit.....	278
a. De opkomst van het bezit	279
b. De ontwikkeling van het eigendomsbegrip	280

b.1. Glossatoren en commentatoren: <i>dominium utile</i> en <i>dominium directum</i>	280
b.2. Latere ontwikkelingen, inz. in het <i>Vernunftrecht</i>	281
b.3. Het Burgerlijk Wetboek van 1804	282
b.4. De opkomst van de liberale ideologie in het midden van de negentiende eeuw	284
b.5. De reactie op de liberale ideologie	284
b.6. Ontwikkelingen in de loop van de twintigste eeuw	285
b.7. Het Belgisch Burgerlijk Wetboek	286
5. De verkrijging van eigendom en bezit	287
a. Inleiding	287
b. Eigendomsoverdracht	288
b.1. Inleidende begrippen	288
b.2. Beschikkingsbevoegdheid	289
b.3. Leveringshandeling en titel bij de Romeinen	290
- <i>Mancipatio</i>	290
- <i>In iure cessio</i>	291
- <i>Traditio</i>	291
b.4. De ontwikkelingen van de <i>traditio</i> in het <i>ius commune</i>	292
b.5. Het Burgerlijk Wetboek van 1804	293
b.6. Het Belgisch Burgerlijk Wetboek	293
c. Verjaring	294
c.1. Inleiding	294
c.2. De Twaalf Tafelen	295
c.3. De klassieke periode	295
- <i>Tempus</i>	296
- <i>Possessio</i>	296
- <i>Titulus</i>	296
- (<i>Bona</i>) <i>fides</i>	297
- <i>Res habilis</i>	297
- Belang <i>usucapio</i> in de klassieke periode	297
c.4. De naklassieke periode	298
- <i>Longi temporis praescriptio</i>	298
- Uitdoving van de revindicatie	299
- Verdwijnen van de <i>usucapio</i> en de <i>longi temporis</i> <i>praescriptio</i>	299
c.5. Justinianus	299
c.6. Het <i>ius commune</i> en het gewoonterecht	300
c.7. Het Burgerlijk Wetboek van 1804	300

c.8. Het Belgisch Burgerlijk Wetboek.....	301
c.9. Roerend goed heeft geen gevolg.....	301
d. Andere vormen van eigendomsverkrijging	302
e. Verkrijging en verlies van bezit.....	302
6. De bescherming van <i>dominium</i> en <i>possessio</i>	303
a. In het Romeins recht.....	303
a.1. <i>Dominium</i> en <i>reivindicatio</i>	303
a.2. <i>Possessio</i> en interdicten.....	303
b. In het hedendaagse recht	305
b.1. <i>Reivindicatio</i>	305
b.2. Bezitsvorderingen.....	305
D. De beperkte zakelijke genotsrechte	306
1. Inleiding.....	306
2. Vruchtgebruik.....	306
a. Erfdienstbaarheden en persoonlijke dienstbaarheden	306
b. Het ontstaan van het vruchtgebruik.....	307
c. Het vruchtgebruik in de Romeinse periode	308
c.1. Definitie	308
c.2. Voorwerp en inhoud van het vruchtgebruik	308
c.3. Vestiging en tenietgaan van het vruchtgebruik	309
c.4. Bescherming van of tegen vruchtgebruik	310
c.5. Oneigenlijk vruchtgebruik.....	310
d. De latere ontwikkeling van het vruchtgebruik	310
d.1. In de rechtsleer	310
d.2. In de rechtspraktijk.....	311
d.3. Het Burgerlijk Wetboek van 1804.....	311
d.4. Het Belgisch Burgerlijk Wetboek	312
e. Recht van gebruik en recht van bewoning.....	312
3. Erfdienstbaarheden.....	313
a. Begrip	313
b. Vestiging, tenietgaan en bescherming van of tegen een erfdienstbaarheid	314
c. Evolutie in het gewoonterecht en het <i>ius commune</i>	314
d. Het Burgerlijk Wetboek van 1804.....	315
e. Het Belgisch Burgerlijk Wetboek.....	316
4. Erfpacht	316
5. Opstal	317

E. De zakelijke zekerheden	318
1. Inleiding: verschillen tussen Romeins en hedendaags recht.	318
a. Hedendaags recht.....	318
b. Romeins recht.....	319
2. De <i>fiducia</i>	320
a. Begrip	320
b. Gevolgen van de <i>fiducia</i>	320
c. Sanctionering van de <i>fiducia</i>	321
d. Verdwijnen van de <i>fiducia</i>	321
e. Van <i>fiducia cum amico contracta</i> naar <i>trust</i>	322
3. <i>Pignus</i> en <i>hypotheca</i>	323
a. Begrip en terminologie	323
b. Vestiging van een pandrecht	323
c. Rechten van de pandhoudende schuldeiser	323
d. Sanctionering van de verpandingsovereenkomst	324
e. Bescherming van het pandrecht.....	325
f. Het voorwerp van de verpandingsovereenkomst	325
g. Rangorde van de pandrechten	325
h. Evolutie in het gewoonterecht en het <i>ius commune</i>	326
i. Het Burgerlijk Wetboek van 1804	328
III. VERBINTENISSENRECHT	331
A. Inleiding	331
1. De verbintenis: het basisbegrip van het verbintenissenrecht	332
2. Bronnen van verbintenissen en classificatie van contracten	333
a. De Romeinse classificaties	333
b. Het <i>ius commune</i>	334
c. Het Burgerlijk Wetboek van 1804.....	334
d. Het Belgisch Burgerlijk Wetboek	335
B. Algemeen contractenrecht	336
1. Algemeen en bijzonder contractenrecht.....	336
2. De wilsautonomie van de partijen als centraal element van het contractenrecht	336
3. De contractvrijheid.....	338
a. De formele contractvrijheid.....	338
a.1. Formalisme en consensualisme bij de Romeinen.....	338
a.2. Het middeleeuwse gewoonterecht.....	340

a.3. Het <i>ius commune</i> : van formalisme naar consensualisme ...	340
a.4. Het Burgerlijk Wetboek van Napoleon: de definitieve doorbraak van het consensualisme	341
a.5. Het Belgisch Burgerlijk Wetboek.....	342
b. De materiële contractvrijheid.....	342
4. De vereisten voor een geldig contract	343
a. Toestemming	344
a.1. Dwaling	344
a.2. Bedrog	345
a.3. Geweld.....	346
a.4. Benadeling.....	347
b. Bekwaamheid	349
c. Voorwerp.....	349
c.1. Bepaald of bepaalbaar	349
c.2. Mogelijk.....	349
c.3. Geoorloofd.....	350
- Door het recht.....	350
- Door de moraal: de goede zeden.....	352
d. Oorzaak.....	353
5. Modaliteiten van verbintenissen	353
a. Tijdsbepaling	353
b. Voorwaarde	354
6. De interpretatie en uitvoering van contracten	354
a. De uitvoering te goeder trouw	354
b. De interpretatie: de letter of de geest?.....	355
7. De wanprestatie en haar gevolgen.....	355
a. De wanprestatie	355
a.1. Wanprestatie bij de Romeinen.....	355
- Tekortkoming	356
- Niet-tijdige uitvoering van de verbintenis	357
a.2. Wanprestatie in het <i>ius commune</i> en het Burgerlijk Wetboek.....	357
- Een algemeen begrip wanprestatie.....	358
- Fout	358
- Overmacht.....	358
- Ingebrekestelling	359
- Een speciaal geval: de <i>clausula rebus sic stantibus</i>	359
a.3. Wanprestatie in het Belgisch Burgerlijk Wetboek.....	360

---

b. De gevolgen van de wanprestatie	360
b.1. De gedwongen uitvoering.....	361
- Bij de Romeinen.....	361
- In het <i>ius commune</i>	362
- Het Burgerlijk Wetboek van 1804 en de wet op de dwangsom.....	363
- Het Belgisch Burgerlijk Wetboek	363
b.2. De ontbinding en de prijsvermindering.....	363
b.3. De <i>exceptio non adimpleti contractus</i>	364
8. Tenietgaan van verbintenissen	364
9. Vertegenwoordiging en bedingen ten gunste van derden	365
a. Inleiding: het begrip vertegenwoordiging	365
b. Vertegenwoordiging en bedingen ten gunste van een derde in het Romeins recht.....	367
b.1. De <i>nemo alteri stipulari</i> -regel	367
b.2. De lastgeving.....	367
b.3. Substituten voor de vertegenwoordiging in het Romeins recht	368
c. De evolutie in het <i>ius commune</i> en het Burgerlijk Wetboek van 1804	369
c.1. De beperking van de <i>nemo alteri stipulari</i> -regel tot het beding ten gunste van derden	369
c.2. De verdere evolutie van de <i>nemo alteri stipulari</i> -regel.....	369
c.3. De verwarring tussen lastgeving en vertegenwoordiging...	369
c.4. Het loon van de lasthebber	370
d. Het Belgisch Burgerlijk Wetboek	370
C. Bijzonder contractenrecht.....	371
1. Koop.....	372
a. Definitie.....	372
b. De verplichtingen van de partijen	373
b.1. De verplichtingen van de verkoper.....	373
- Levering	373
- Vrijwaring tegen eigen daad	373
- Vrijwaring tegen uitwinning door derden.....	374
- Vrijwaring tegen verborgen gebreken.....	374
b.2. De verplichtingen van de koper.....	375
c. Het risico	375

2. Lening.....	376
a. Algemeen.....	376
b. De intrest	376
b.1. Het Romeins recht.....	376
b.2. Het kerkelijk intrestverbod.....	377
b.3. De Franse Revolutie en het Burgerlijk Wetboek van 1804	377
b.4. Een nieuw leven voor het intrestverbod.....	378
b.5. Het Belgisch Burgerlijk Wetboek	378
3. Huur, aanneming en arbeidscontract.....	378
a. Het onderscheid tussen huur, aanneming en arbeidscontract....	378
a.1. De driedeling van het hedendaagse recht	378
a.2. Geen onderscheid bij de Romeinen.....	379
a.3. Het <i>ius commune</i> : van afwezigheid van onderscheid naar een tweedeling.....	379
a.4. Het Burgerlijk Wetboek: de tweedeling.....	380
a.5. De ontwikkeling van de driedeling.....	380
a.6. De driedeling en de studie van het Romeins recht	381
b. De huur.....	381
b.1. Soorten.....	381
b.2. De verplichtingen van de partijen en het risico.....	383
- De verplichtingen van de verhuurder.....	383
- De verplichtingen van de huurder.....	383
- Het risico	383
b.3. De waarborgen van de verhuurder	384
b.4. De bescherming van de huurder	384
- Opzegging	384
- De verkoop van het verhuurde goed	385
- De speciale problematiek van de langetermijnhuur.....	385
c. Aanneming.....	386
d. Arbeidscontract	386
4. <i>Stipulatio</i>	387
a. Definitie en kenmerken	387
b. Belang.....	388
5. Andere bijzondere contracten	388
D. Quasi-contracten	389
1. Ongerechtvaardigde verrijking bij de Romeinen	389
a. De <i>condictio</i>	390
b. De zaakwaarneming	390
c. De <i>actio de in rem verso (utilis)</i>	391

---

2. Ongerechtvaardigde verrijking in het <i>ius commune</i>	391
a. De eliminatie van de <i>condictiones</i>	391
b. De ontwikkeling van een algemeen principe van ongerechtvaardigde verrijking.....	391
c. De zaakwaarneming.....	392
3. Het Burgerlijk Wetboek van 1804.....	392
4. Het Belgisch Burgerlijk Wetboek	392
E. Delicten en quasi-delicten	393
1. Delicten en quasi-delicten bij de Romeinen.....	393
a. Het begrip <i>delictum</i>	393
b. Poenale, reipersecutoire en gemengde acties	394
c. Soorten delicten	395
d. <i>Furtum</i>	395
e. <i>Damnum iniuria datum</i> : het delict van de <i>actio legis Aquiliae</i> . 396	
e.1. De <i>lex Aquilia</i>	396
e.2. De elementen van <i>damnum iniuria datum</i>	397
e.3. <i>Damnum</i>	397
- <i>Damnum in corpus datum</i>	397
- Verwonding of doodslag van vrije personen	398
e.4. <i>Iniuria</i>	398
e.5. Causaliteit	398
e.6. De boete	399
f. <i>Iniuria</i> als afzonderlijk delict.....	399
g. Quasi-delicten en foutloze aansprakelijkheid	400
g.1. Quasi-delicten.....	400
g.2. Schade door dieren	401
g.3. Schade door personen onder <i>patria potestas</i> of slaven.....	401
2. Delicten en quasi-delicten in het gewoonterecht	401
a. De vroege Middeleeuwen.....	401
b. De hoge en de late Middeleeuwen	402
3. Delicten en quasi-delicten in het <i>ius commune</i>	403
a. <i>Iniuria</i>	403
b. De Aquiliaanse aansprakelijkheid	404
b.1. De ontwikkeling van het begrip schuld.....	404
b.2. Schade	404
b.3. Causaliteit.....	405
b.4. Het verlies van het poenaal karakter	405

b.5. De ontwikkeling van een algemeen principe van aansprakelijkheid voor een onrechtmatige extracontractuele daad	405
c. Andere vormen van aansprakelijkheid	406
4. Het Burgerlijk Wetboek van 1804.....	406
a. De foutaansprakelijkheid.....	406
b. Andere gevallen van extracontractuele aansprakelijkheid.....	406
5. De ontwikkelingen na 1804.....	407
a. Ontwikkelingen binnen de foutaansprakelijkheid	407
b. De opkomst van de risicoaansprakelijkheid.....	408
6. Het komende recht.....	409
IV. ERFRECHT	413
A. Inleiding.....	413
B. Het Romeins erfrecht	414
1. De wettelijke devolutie.....	414
2. Het testament.....	415
a. Ontstaan	415
b. Vorm.....	416
c. Inhoud.....	416
- Erfstelling.....	416
- Legaten.....	417
- Fideïcommissen.....	418
3. De schulden	418
4. De verkrijging van de erfenis	419
C. Intestaaterfrecht in het gewoonterecht	420
1. Een veelheid aan regelingen.....	420
2. De descendenten.....	421
a. Uitzonderingen op de gelijkheid van de erfgenamen	421
a.1. De bevoordeling van één erfgenaam	422
- Het recht van de oudste zoon (primogenituur).....	422
- Het recht van de jongste (ultimogenituur)	423
a.2. De uitsluiting van bepaalde kinderen	423
- Het mannenvoorrecht	423
- De bevoordeling van kinderen uit het eerste huwelijk.....	423

b. Mechanismen ter bescherming van de gelijkheid	424
b.1. Representatie	424
b.2. Inbreng.....	425
3. De ascendenten.....	425
4. De collateralen.....	425
a. De parentelen.....	425
b. De bevoordeling van volle broers of zussen	425
c. Het familiaal terugvalrecht voor de eigen goederen.....	426
d. De kloving voor aanwinsten en kateilen	426
5. De erfloze nalatenschap	426
6. Het erfrecht = familiaal recht	426
D. Het testament in de Middeleeuwen en de Moderne Tijden.....	427
1. Verdwijning en terugkeer van het testament.....	427
2. Het religieus karakter van het nieuwe testament.....	428
3. Beperkingen op de testeervrijheid.....	429
E. De verwerving van de nalatenschap vóór de Franse	
Revolutie.....	430
1. De erfrechtelijke <i>saisine</i>	430
2. Het keuzerecht van de erfgenaam.....	430
3. Het passief van de nalatenschap.....	430
4. Vereffening en verdeling.....	431
a. Inbreng.....	431
b. De uitvoering van de legaten.....	432
c. De verdeling	432
F. De invloed van het erfrecht op de rest van het recht vóór de	
Franse Revolutie.....	432
1. Overdrachten onder levenden.....	432
a. De instemming van de verwanten.....	433
b. Het voorkooprecht.....	433
c. Het nakooprecht.....	433
d. Bedingen over een nog niet opgevallen nalatenschap	434
2. Successierechten.....	434
G. Conclusie	435
1. De theorie van Yver	435
2. Het Ligurisch erfrecht van Meijers	436
3. De opvattingen van Jacob.....	436

4. Het basisprincipe van het oude recht	437
H. De Franse Revolutie	437
1. Eliminatie van de adel door een maximale versplintering van de erfenissen.....	438
2. Eliminatie van de kerk door beperkingen op schenkingen en legaten	439
3. Verjonging.....	440
4. Vereenvoudiging	440
5. En toch bevestigt de Revolutie het oude recht	441
I. Het Burgerlijk Wetboek van 1804	441
1. Afzwakken van de versplintering.....	441
2. De verjonging teruggeschoefd	443
3. De Revolutie wordt voortgezet.....	443
4. De Revolutie is op lange termijn succesvol	444
5. De essentie van het oude recht blijft (alweer) behouden	444
J. De evolutie na 1804.....	444
K. Het Belgisch Burgerlijk Wetboek.....	446
L. De toekomst	447
V. HUWELIJKSVERMOGENSRECHT.....	449
A. Het Romeins recht	450
B. De rechten van de langstlevende in de Frankische periode	450
C. De rechten van de langstlevende na de Franken	451
1. De uitzondering: het <i>doarium</i>	451
2. Het gemeen recht.....	452
a. De gemeenschap	452
b. De rechten van de echtgenoten tijdens het huwelijk.....	453
c. De rechten van de langstlevende op de gemeenschap	453
d. De rechten van de langstlevende op de nalatenschap van de eerststervende	454
e. Afwijkingen door huwelijkscontracten en testamenten	455

- Inhoudstafel -

---

f. Verschillen in de gewoonten.....	455
g. De basisregel van het oude recht.....	455
D. Het Burgerlijk Wetboek van 1804	456
E. De evolutie na 1804	456
F. Het Belgisch Burgerlijk Wetboek	457
G. Het probleem van de ongehuwde partners	458
BESLUIT.....	461

INLEIDING

A. Wat wordt bestudeerd in de privaatrechts-geschiedenis?

Recht: het geheel van sanctioneerbare regels die het leven in een gemeenschap regelen.

Rechtsgeschiedenis: studie van het recht doorheen de eeuwen. Uitgangspunt: rechtsregels zijn niet altijd het product van logica. Soms kan men een regel logisch verklaren, soms kan dit enkel door kennis van de historische achtergronden.

Interne rechtsgeschiedenis: bestudeert de ontwikkeling van de verschillende rechtsregels.

Externe rechtsgeschiedenis: betreft de materiële bronnen van het recht, de formele bronnen van het recht en de kenbronnen van het recht. Eventueel rekent men tot het extern recht ook het gerechtelijk recht, dat de procedure regelt (het geheel van de formaliteiten, die gevolgd worden bij de behandeling van een vordering voor de rechter).

Enkele basisbegrippen uit het extern recht: de bronnen van het recht:

- materiële bronnen van het recht: de maatschappelijke achtergronden van het recht. Het recht heeft tot doel de organisatie van de maatschappij. Kent de maatschappij een bepaald probleem, dan zal een rechtsregel proberen daarvoor een oplossing te vinden. Naar gelang van de maatschappij, naar gelang van haar problemen, zal het recht, het geheel van de oplossingen voor die problemen, er anders uitzien.

- formele bronnen van het recht: het betreft de factoren die rechtstreeks de vorm, het uitzicht van een rechtsregel bepalen. Een materiële bron van recht leidt ertoe dat een rechtsregel zal ontstaan. Wat deze rechtsregel precies zal inhouden, wordt door een formele bron van recht bepaald. Deze maakt dus de rechtsregel, daar waar de materiële bron van recht hem doet ontstaan. De formele bronnen van recht verschillen naar gelang van de instelling die ervoor verantwoordelijk is. Men kan onderscheiden:

- i) de maatschappij als dusdanig: gewoonte: geheel van oude, constante, meestal ongeschreven regels die uitdrukken hoe men moet handelen en die als recht beschouwd worden.

- ii) de overheid: wet: elk algemeen, bindend voorschrift uitgevaardigd door de bevoegde overheid. (Dit is de definitie van wet in de ruime zin. In de enge zin wordt de term wet vaak voorbehouden aan één welbepaalde overheid.)

iii) de rechtspraak: de beslissingen over concrete geschillen door een rechter.

iv) de rechtsleer: de mening van de personen die het recht bestuderen.

- kenbronnen: geven informatie over de inhoud van een rechtsregel.

Privaatrecht: het privaatrecht regelt de verhoudingen tussen de rechtsonderhorigen. Het publiekrecht daarentegen regelt de verhouding tussen de rechtsonderhorigen en de overheid en tussen de overheidsorganen onderling. Op het eerste gezicht lijkt dit een zeer logische tweedeling te zijn die bovendien het voordeel van de eenvoud heeft. Bij nader toezien blijken er toch enkele bezwaren te bestaan, waarvan sommige specifiek rechtshistorisch zijn, daar waar andere evengoed gelden voor het hedendaagse recht. Twee daarvan verdienen onze aandacht:

- De tweedeling publiekrecht-privaatrecht stemt niet overeen met de realiteit. Ze is immers nogal simplistisch. Bepaalde gebieden van het recht kunnen niet meteen in één van deze twee vakjes gestopt worden, zowel in het heden als in het verleden (bv. sociaal recht). Een geval apart vormt het strafrecht. Daar is de vermenging tussen privaat- en publiekrecht zeer sterk. Bijgevolg kan men het niet echt bij één van die twee indelen. In de eerste Middeleeuwen, i.e. tot de twaalfde eeuw, woog in het strafrecht de privaatrechtelijke component het zwaarst. De straffen zijn dan vooral boeten. Deze bestaan uit twee delen: *faidus* en *fredus*. De *faidus* gaat naar het slachtoffer of zijn familie. Het slachtoffer heeft immers het recht om wraak te nemen en de *faidus* is de afkoopsom van die wraak. De *fredus* wordt betaald aan de koning en is een boete voor het verbreken van de openbare vrede. De verhouding tussen beide spreekt boekdelen: de *faidus* bestaat uit twee derden van de boete. De koning krijgt dus slechts één derde. Private belangen primeren op het overheidsbelang, of anders gezegd, de vete is belangrijker dan rust en orde. Dit kan uiteindelijk uitmonden in een samenleving vol geweld. Vanaf de elfde eeuw komt dan ook een tegenbeweging op gang. De overheid begint veel actiever de orde te handhaven. Voortaan zal de overheid delinquenten vervolgen. Dit betekent echter niet dat het privaat element verdwijnt uit het strafrecht. Ook nu nog blijft het een belangrijke rol spelen, denken we maar aan de mogelijkheid om zich voor de onderzoeksrechter burgerlijke partij te stellen. Gezien het overwicht van het publiek element in het hedendaagse strafrecht, wordt dit hier buiten beschouwing gelaten.

Daarom noemt men de gebruikers van deze benaderingswijze 'neohumanisten', naar de humanisten uit de zestiende eeuw. Die waren eveneens vooral in de juiste historische context van het Romeins recht geïnteresseerd en niet in de bruikbaarheid ervan.

- juridische: men bestudeert het oude recht in functie van het hedendaagse. De nadruk ligt daarbij op de historische oorsprong van hedendaagse rechtsregels. Deze worden gevolgd van de Romeinen tot op heden. De historische context heeft minder belang en grote aandacht gaat naar de allerlaatste ontwikkelingen. De rechtsvergelijking is bij een juridische studie van de rechtsgeschiedenis belangrijk. Men wil verklaren hoe de verschillende behandeling van gemeenschappelijke oude rechtsregels tot de hedendaagse juridische verscheidenheid heeft geleid.

Afweging van de methoden: de historische methode valt op wetenschappelijk vlak zeker te verdedigen, maar voor het onderwijs in de rechten is zij minder geschikt. Het heeft weinig zin de rechtsgeschiedenis zo te doceren, dat zij geen enkel verband heeft met de studies in de rechten. De juridische methode verdient duidelijk de voorkeur. Toch kan men niet alleen deze methode gebruiken. Bepaalde elementen van de historische methode moeten behouden blijven, omdat de historische evolutie zonder haar ruimere context vaak onbegrijpelijk is.

Gevolgen van de keuze voor een juridische methode: rechtsregels die niet van belang zijn voor het hedendaagse recht komen slechts beperkt aan bod, nl. voor zover ze nuttig zijn om andere regels uit het oude recht te begrijpen. Dit geldt bv. voor de Romeinse slavernij of het middeleeuwse zakenrecht. Die waren in hun tijd enorm belangrijk, maar hebben vandaag geen belang meer, zodat het geen zin heeft daar veel aandacht aan te besteden.

iii) de rechtspraak: de beslissingen over concrete geschillen door een rechter.

iv) de rechtsleer: de mening van de personen die het recht bestuderen.

- kenbronnen: geven informatie over de inhoud van een rechtsregel.

Privaatrecht: het privaatrecht regelt de verhoudingen tussen de rechtsonderhorigen. Het publiekrecht daarentegen regelt de verhouding tussen de rechtsonderhorigen en de overheid en tussen de overheidsorganen onderling. Op het eerste gezicht lijkt dit een zeer logische tweedeling te zijn die bovendien het voordeel van de eenvoud heeft. Bij nader toezien blijken er toch enkele bezwaren te bestaan, waarvan sommige specifiek rechtshistorisch zijn, daar waar andere evengoed gelden voor het hedendaagse recht. Twee daarvan verdienen onze aandacht:

- De tweedeling publiekrecht-privaatrecht stemt niet overeen met de realiteit. Ze is immers nogal simplistisch. Bepaalde gebieden van het recht kunnen niet meteen in één van deze twee vakjes gestopt worden, zowel in het heden als in het verleden (bv. sociaal recht). Een geval apart vormt het strafrecht. Daar is de vermenging tussen privaat- en publiekrecht zeer sterk. Bijgevolg kan men het niet echt bij één van die twee indelen. In de eerste Middeleeuwen, i.e. tot de twaalfde eeuw, woog in het strafrecht de privaatrechtelijke component het zwaarst. De straffen zijn dan vooral boeten. Deze bestaan uit twee delen: *faidus* en *fredus*. De *faidus* gaat naar het slachtoffer of zijn familie. Het slachtoffer heeft immers het recht om wraak te nemen en de *faidus* is de afkoopsom van die wraak. De *fredus* wordt betaald aan de koning en is een boete voor het verbreken van de openbare vrede. De verhouding tussen beide spreekt boekdelen: de *faidus* bestaat uit twee derden van de boete. De koning krijgt dus slechts één derde. Private belangen primeren op het overheidsbelang, of anders gezegd, de vete is belangrijker dan rust en orde. Dit kan uiteindelijk uitmonden in een samenleving vol geweld. Vanaf de elfde eeuw komt dan ook een tegenbeweging op gang. De overheid begint veel actiever de orde te handhaven. Voortaan zal de overheid delinquenten vervolgen. Dit betekent echter niet dat het privaat element verdwijnt uit het strafrecht. Ook nu nog blijft het een belangrijke rol spelen, denken we maar aan de mogelijkheid om zich voor de onderzoeksrechter burgerlijke partij te stellen. Gezien het overwicht van het publiek element in het hedendaagse strafrecht, wordt dit hier buiten beschouwing gelaten.

- De tweedeling publiekrecht-privaatrecht is vrij recent. De Romeinen kenden reeds het onderscheid publiekrecht-privaatrecht. Voor hen was dit echter niet de meest belangrijke indeling van het recht. Integendeel, de Romeinen hebben eigenlijk niet zoveel belang gehecht aan deze begrippen. Met de Germaanse invallen verdwenen ze geheel. Het recht van de koning werd als niet zo verschillend van het recht van een andere grondbezitter beschouwd. Het was dan ook niet meer dan normaal dat een koninkrijk, net zoals een ander stuk grond, onder de erfgenamen verdeeld werd. Geleidelijk aan nam het besef van de specifieke rechten van de overheid terug toe, maar dit leidde nog niet meteen tot een theorievorming, tot een herinvoering van de begrippen publiek- en privaatrecht. Pas in de zeventiende eeuw begint men duidelijk het openbaar tegenover het privaat belang te plaatsen, maar dit gebeurt niet overal in Europa. Tot in de negentiende eeuw maakte het Engels recht geen onderscheid tussen de overheid en de private burgers. Overigens is in het hedendaagse recht dit onderscheid ook alweer op de terugweg. Zo overheerste bij de Franse revolutionairen de opvatting, dat de gewone rechter niet mocht oordelen over geschillen waarin de overheid betrokken was. Hij mocht alleen oordelen over geschillen tussen burgers. Deze opvatting is geleidelijk aan afgekalfd.

In dit boek komen aan bod:

- externe rechtsgeschiedenis: studie van het recht in West-Europa van de Romeinen tot vandaag. De hoofdthematata zijn de geschiedenis van het Romeins recht in de klassieke oudheid, de renaissance ervan omstreeks 1100 en de daaropvolgende confrontatie tussen het Romeins recht en het inheems gewoonterecht (costumier recht), waarbij het Romeins recht het gemeenschappelijk recht (*ius commune*) van geheel Europa wordt. Dit loopt dan uit in de codificaties van de Verlichting die ook nu nog ons recht beheersen.

- interne rechtsgeschiedenis: studie van die rechtsregels uit ons oude recht die van Romeinsrechtelijke, canonieke of costumiere oorsprong zijn. Het Romeins recht heeft vooral ons vermogensrecht gevormd (zakenrecht, verbintenissenrecht), terwijl het gewoonterecht het personen- en familierecht (met inbegrip van het patrimoniaal familierecht, i.e. erfrecht en huwelijksrecht) domineerde. Het canoniek recht heeft een sleutelrol gespeeld in zowel het vermogens- als het personen- en familierecht, mede omdat het vaak veel progressiever was

dan het Romeins of het costumier recht. In dit boek komen jongere terreinen van het privaatrecht (bv. handelsrecht) niet aan bod omdat:

i) deze in het verleden vaak minder belangrijk waren (bv. verzekeringsrecht) of niet bestonden (bv. intellectuele eigendomsrechten).

ii) goede studies over de geschiedenis van deze rechtstakken vaak ontbreken.

Opgelet: het onderscheid dat hier gemaakt wordt tussen Romeins recht, inheems gewoonterecht en canoniek recht mag niet overdreven worden:

* er is geen muur tussen het gewoonterecht en het Romeins recht. In alle takken van het recht zijn invloeden van beide aanwezig. Onze hedendaagse rechtsregels zijn nooit voor honderd procent van Romeinse of costumiere oorsprong.

* de bijzondere positie van het kerkelijk recht: de kerk beschouwt zich als de erfgenaam van Rome. Gevolg: sterk aansluiten bij het Romeins recht. Na de renaissance van het Romeins recht rond 1100 is de band tussen het Romeins en het kerkelijk recht zo sterk, dat men spreekt van Romano-canoniek recht. Voortaan veronderstelt de studie van het canoniek recht dat men Romeins recht kent. In de omgekeerde richting heeft het canoniek recht ook een belangrijke invloed uitgeoefend op de ontwikkeling van het Romeins recht.

Bovendien bestrijkt de geschiedenis van het Romeins recht, het costumiere recht en het canoniek recht meer dan twee millennia. In de loop daarvan veranderden ze voortdurend. HET Romeins, costumier of canoniek recht bestaat dus niet, wel het Romeins, costumier of canoniek recht van een bepaalde periode.

Opvallend is dat rechtsregels uit het Romano-canoniek of het gewoonterecht vaak bestempeld worden als Romeins recht door twee mechanismen:

- valse vrienden: de Romeinen spraken Latijn, maar daarom komt nog niet elke term of uitdrukking in het Latijn uit het Romeins recht. Bv. *Pacta, quantumcumque nuda, servanda sunt* (overeenkomsten, hoe vormloos ook, moeten nagekomen worden). Dit betekent dat het akkoord van beide partijen volstaat voor een contract. Zij hoeven verder niets te doen. Dit principe komt uit het canoniek recht. In het Romeins recht gold daarentegen: *Ex nudo pacto actio non oritur* (uit een vormloze overeenkomst ontstaat geen vordering). Anders gezegd, het volstaat niet

dat de partijen akkoord gaan. Zij moeten ook nog bepaalde formaliteiten vervullen.

- Romeinse termen met een niet-Romeinse inhoud: soms gaat achter een term uit het Romeins recht een begrip schuil dat geen Romeins recht is. Bv. roerend/onroerend (*mobilis/immobilis*): in het Romeins recht: verplaatsbaar/niet-verplaatsbaar. Dit gaat nu echter niet op. Er zijn bv. in het huidige recht verplaatsbare onroerende goederen. De termen roerend en onroerend stemmen niet meer overeen met verplaatsbaar/niet-verplaatsbaar, maar met wat in de Middeleeuwen waardevol of niet-waardevol was. De Romeinse termen hebben dus een gewoonterechtelijke inhoud gekregen.

B. Verantwoording van de studie van de rechtsgeschiedenis

1. Extern recht

De externe rechtsgeschiedenis kan nuttig zijn op verschillende vlakken:

- beter begrip van de achtergronden van de interne rechtsgeschiedenis en bijgevolg ook van het hedendaagse recht.
- beter inzicht in de rol van rechtspraak, rechtsleer, wet en gewoonte in het hedendaagse recht door een vergelijking met de positie die zij in het verleden innamen.
- bewustwording van de eigen plaats in de ontwikkeling van het recht: de hedendaagse jurist zet een traditie verder die startte in de Middeleeuwen en die zelf steunt op de geschriften van Romeinse rechtsgeleerden.
- bewustwording van het unieke van het hedendaagse recht: recht is een abstract systeem dat stoelt op logische redeneringen. Dit is echter een nog zeer recent fenomeen. In het verleden keek men anders tegen recht aan. Door te bestuderen hoe het hedendaagse recht tot stand is gekomen, kan men veel beter de verwezenlijkingen en gebreken ervan evalueren.

2. Intern recht

Dit is vooral bruikbaar om:

- rechtsregels te begrijpen: in sommige gevallen lijkt een rechtsregel in onze ogen niet logisch te zijn. De zin of onzin ervan ontgaat ons en kan